

EDİRNE YENİ SARAY'IN HAREM BÖLÜMÜNDE H 1171 (M 1757-58) YILINDA YAPILAN ONARIMLAR

THE REPAIRS CARRIED OUT AT THE "HAREM" SECTION OF THE NEW EDİRNE PALACE IN THE YEAR OF 1171 H (1757-58 A.D.)

Murat KOCAASLAN*

Öz

II. Mustafa, saltanatı süresince Edirne'yi İstanbul'a tercih etmiş ve bu kentte ikamet etmiştir. Ancak bu tercihi tahttan indirilmesinde önemli bir neden teşkil etmiş ve 1703 yılında tahttan indirilmiş, yerine III. Ahmed tahta çıkmıştır. Tahta çıkan III. Ahmed sefer olmadıkça Edirne'de kimsenin oturmayaacağına dair yemin ederek, İstanbul'a taşınmıştır. Sultan Ahmed'in bu yemini sonrasında Edirne Sarayı uzun bir süre terkedilmiş ve eski görkemli günlerinden uzak bir süreç yaşamıştır. Ancak III. Mustafa tahta çıktıktan kısa bir süre sonra, III. Ahmed'ten beri Edirne'ye padişahların gelmemesinden dolayı sarayın itibarının düştüğünü, bir sükût dönemi yaşadığını ve harabe haline geldiğini ifade ederek, böyle harab-zâr kalmasının kabul edilemeyeceğini, üstelik bu durumun da devletin şanına halel getirdiğini belirterek, bir an evvel tamir edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu makalede de III. Mustafa'nın bu kararı sonrasında 1171 (1757-58) tarihinde Sarây-ı Cedîd-i Amire'de başlatılan tamiratlardan harem bölümündekilere odaklanılmaktadır. Bu çalışmada amaçlanan, haremdaki tamiratların mahiyetini ve hangi mekanlarda çalışıldığını tespit etmektir. Aynı zamanda kayıtlarda adı geçen odalar, Avadis Benliyan tarafından çizilen sarayın planında geçen oda isimleri ile karşılaştırılmış ve yeni bulgular ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Edirne Yeni Saray, harem, III. Mustafa, Sarây-ı Cedîd-i Amire, tamirat

Abstract

Mustafa II preferred Edirne to Istanbul throughout his reign and had lived in Edirne. However, this choice had constituted a significant cause for his dethroning, and had been dethroned in the year of 1703 and Ahmed III was come to the throne in his place. Ahmed III, swearing that nobody would live in Edirne unless and until a military campaign was launched, had moved to İstanbul. Upon the above-mentioned swearing made by Sultan Ahmed, the Edirne Palace had been vacant for a long time and experienced a life far from its former glorious days. However, a very short time after Mustafa III ascended to the throne, the Sultan, stating that reputation of the Palace was lost because of the Sultans' failing to visit Edirne since Ahmed III, and that fell into the time of silence and become as a ruin, and added that he would not accept its being left in such a ruined and desolated

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara.
ORCID ID: 0000-0002-4306-7112 ♦ E-mail: muratkocaaslan@gmail.com

condition, and further more pointed out that its such abandoned situation caused defamation to the glory of the state, proclaimed that the Edirne Palace should be repaired and restored as soon as possible. In the present Essay, it has been focused on the repair and restorations at the Harem sections from those which had begun at “Sarây-ı Cedîd-i Amire” (the New Palace in Edirne) in the year of 1171 (1757-58) after the above decision of Mustafa III. What has been tried to do herein is to determine the content of repairs made in the Harem and at which locations had been worked. Besides the rooms mentioned in the historical records has been compared with the palace’s plan drawn up by Avadis Benliyan and new findings have been revealed.

Keywords: *Edirne New Palace, harem, Mustafa III, Sarây-ı Cedîd-i Amire, repair*

Giriş

Edirne’deki Sarây-ı Cedîd-i Amire’nin (Res. 1) inşasına Tunca Nehri’nin batısında II. Murad’ın (1421-51) saltanatı yıllarında başlandı. Ancak Murad’ın aniden ölmesiyle inşaat süreci yarım kaldı. Ardından tahta çıkan oğlu II. Mehmed (1444-46/1451-81) projeyi tamamlattı.¹ Sarayın önemli yapılarından olan Cihannüma Kasrı’nın kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre inşaata H 855 (M 1451-52) yılında başlanmış ve H 858 (M 1454) yılında da bitirilmişti.² II. Mehmed’in tamamlattığı sarayın mevcut sınırları ve birçok yapısı da bu dönemde inşa edildi. Bunlar arasında: Bâb-ı Humâyûn, Alay Meydanı, mutfaklar, bâbüssaâde, arz odası, Cihannüma Kasrı (Has Oda veya Kasrı Padişâhî), Kum Kasrı, harem ve Enderûn’un bir bölümü bulunmaktaydı. Her ne kadar sarayın birçok yapısı II. Mehmed döneminde yapılsa da saraydaki inşaat faaliyeti daha sonraki süreçte devam etti. Edirne Saray’ı hakkındaki mevcut bilgilerin önemli bir kısmını borçlu olduğumuz R. Osman, saraya, “hicri dokuzuncu yüzyıldan, on birinci yüzyılın sonlarına kadar birçok ilave yapıldığını” söyler.³ Bu anlamda müteaddit döneminde yeni binaların yapılmasının yanı sıra, ihtiyaca binaen bazı tamiratlar da yapılmıştır.

R. Osman, 1703 yılında meydana gelen Edirne Vakası sonrasında tahttan indirilen II. Mustafa’nın (1695-1703) yerine tahta çıkan III. Ahmed’ten (1703-30) sonra Edirne Sarayı’nın “*devre-i metrukiyete duçar*” olduğunu ve III. Mustafa’nın (1757-74) H 1182 (M 1768-69) yılındaki ziyaretine kadar da mevcut durumun devam ettiğini belirtmektedir.⁴ Bilindiği üzere II. Mustafa saltanatı süresince Edirne’yi İstanbul’a tercih ederek bu kentte ikamet etmiştir. Ancak bu tercihi tahttan indirilmesine yol açan nedenlerden biri olmuş ve 1703 yılında tahttan indirilince yerine III. Ahmed tahta çıkmıştır. Tahta çıkan III. Ahmed: “*bed’l-yevm padişahın biri ise gelip bu şehirde karar eylemeyip ve sakin olmaya*

1 Evliya Çelebi, 1999, 256; Osman, 1989, 21; Uzunçarşılı, 1988, 10.

2 Ahmed Bâdî Efendi, 2014, 79.

3 Osman, 1989, 61.

4 Osman, 1989, 41-42.

Res. 1: Edirne Sarayı, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Dmitri İvanoviç Ermakov tarafından çekilen fotoğraf. (Özer, 2017, 86.)

ve bostancıbaşı vaz olunmaya ve devletten sefer olmadıkça Edirne'de kimse oturmaya" diyerek yemin etmiştir.⁵ Bu bağlamda Edirne Sarayı III. Ahmed'in bu yemininden dolayı uzun bir süre terkedilmiş ve eski görkemli günlerinden uzak bir süreç yaşamıştır. Ancak III. Mustafa tahta çıktığından kısa bir süre sonra, atalarının Edirne'de gerek seferler gerekse de avlanma "bahanesiyle" bulduklarını, lâkin Sultan III. Ahmed'ten beri sarayın kullanılmamasından dolayı sarayın itibarının düştüğünü, bir sükût dönemi yaşadığını ve harabe haline geldiğini ifade etmiştir. Dahası Sultan, sarayın böyle "*harab-zâr*" kalmasının kabul edilemeyeceğini, bu durumun devletin şanına halel getirdiğini belirterek, bir an evvel tamir edilmesini emretmiştir.⁶

R. Osman, III. Mustafa döneminde yapılmış olan bazı tamiratlara değinir. Bunlardan biri Hamâmizâde Yusuf Efendi'nin bina emini olarak tayin edildiği H 1171 (M 1757-58) yılına ait tamirattır. Ayrıntılı malumat vermeyen yazar, yapılan tamiratu şöyle değerlendirir: "*harabiyetin vüsatine nisbet büyük bir şey yapılamamıştır*". Yine yazar, Haşim Bey'in H 1177 (M 1763-64) yılında sarayın tamirat müdürü olarak atandığını, ancak çok geçmeden azledildiğinden tamiratın yarım kaldığını da belirtmektedir. H 1182 (M 1768-69) tarihli bir tamirat ise ancak mabeyn kısmıyla sınırlı kalmıştır.⁷ Bu tamiratlar arasında R. Osman'ın sözünü ettiği H 1171 (M 1757-58) tarihli tamirata ilişkin birinci kaynak Ahmed Vâsif Efendi'dir. Buna göre Vâsif Efendi, eserinde H 1171 (M 1757-58) tamiratu hakkında şunları söyler:

5 Rifa'at Ali Ebu el-Hac, 2011, 129.

6 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi [TSMA.] D.nr. 9566; *bk.* Tosun, 2014, 184.

7 Osman, 1989: 41-42; H 1171 (M 1757-58) tamiratına ilişkin olarak ayrıca *bk.* Tosun, 2014, 184.

“Mahrûse-i Edirne’de vâki’ olan dâ’ire-i hümayûn ve Serây-ı Âsafî ve Deferî ve tevâyif-i askerî kışlakları ve Istabl-ı ‘âmire’nin ekser mahalleri altmış dört ve altmış beş senelerinde vâki’ zelzeleden münhedim ve ‘ale’l-husûs *es-sirru fi’s-sükkân lâ-fi’l-mekân*⁸ beyanınca müddet-i vâfireden berü râyât-ı zafer-âyât-ı Pâdişâhî o câniblere teveccüh etmediğinden, kalib-i bî-rûh gibi o serây-ı behişt-âsânın letâfeti mün’adim olup, muhtâc-ı termîm olduğu ma’rûz-ı ‘atebe-i sâhib-i tâc ü dihim kılındıkda, ta’mîrine irâde-i hümayûn te’alluk edüp, sâbikâ Sadriâ’zam Kethudâsı, Yûsuf Efendi ve ba’zı ebniyyeye me’mûriyyetiyle tahsîl-i meleke vü kabiliyyet eden Cânibî dâmâdî Ahmed Efendi, bi’l-mürâfaka me’mûr ve iktizâ eden evâmîri şeref-sudûr olduğundan başka, ‘ale’l-hisâb elli bin gurus teslim olunup, iki bin kadar bennâyân ve ‘ameleden başka liecli’l-keşf ve’t-tahmîn Mi’mâr Aga ta’yîn kılınup, eşât-ı me’mûriyyetleri bu vehile cem’ u tehvîn olundu.”⁹

Metinden anlaşıldığı kadarıyla H 1164-65 (M 1750-51) yılında vuku bulan depremden zarar gören Edirne Sarayı’nın tamiri için Yusuf Efendi ve Canibî damadı Ahmed Efendi görevlendirilmiş, kendilerine elli bin kuruş teslim edilerek iki bin kadar usta ve amele ile birlikte Edirne’ye gönderilmişlerdir. Tamirata ilişkin bir başka kaynak ise arşiv kayıtlarıdır. Bu bağlamda, bu çalışma III. Mustafa’nın emriyle Sarây-ı Cedîd-i Amire’de başlatılan H 1171 (M 1757-58) yılı tamiratının harem mekânlarındaki tamiratlara odaklanmaktadır. Çalışmada amaçlanan, 1703 yılında terkedildikten elli dört yıl sonra 1757-58 yılında sarayın harem bölümünde yapılan tamiratların muhteviyatını ve hangi mekânlarda çalışıldığını incelemektir. Bununla birlikte, kayıtlarda adı geçen odalar ile muhtemelen 20. yüzyılda Avadis Benliyan tarafından kopyalanan, sarayın mevcut planında¹⁰ belirttiği odalar karşılaştırılmış ve bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde haremın mevcut yapıları üzerinde durulmakta, ikinci bölümde ise 1171 (1757-58) tarihinde yapılan tamirat değerlendirilmektedir.

Sarây-ı Cedîd-i Âmire’nin Harem Bölümünün Tasviri

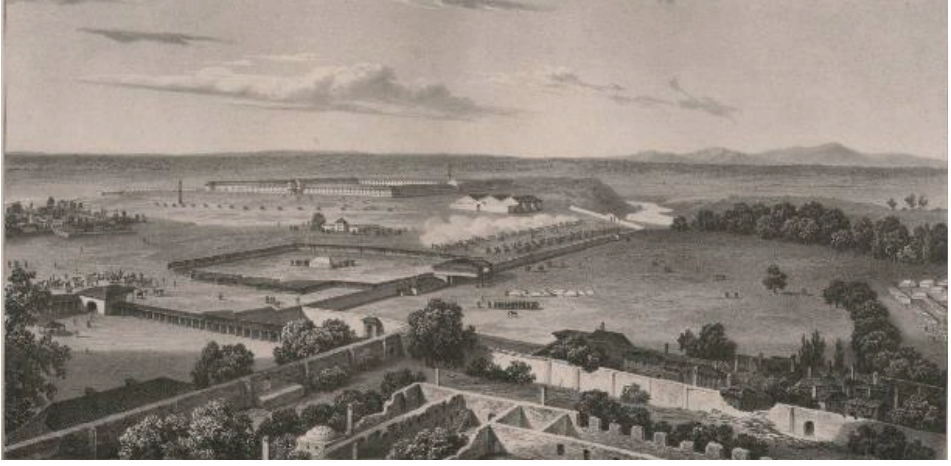
Sarayın müteaddit döneminde inşa edilen harem bölümünün (Res. 2.) batısında Dîvân Meydanı, doğusunda bahçeler ve Tunca Nehri, güneyinde Çeşme Meydanı ve Kum Meydanı, kuzeyinde ise geniş bir arazi yer alırdı.¹¹ (Plan 1.) Aynı zamanda etrafında hareme ait binaların bulunduğu valide sultan taşlığı R. Osman’a göre, 240 *zirâ*’ uzunlu-

8 *Es-sirru fi’s-sükkân lâ-fi’l-mekân*: İşin sırrı (hikmeti) mekânda değil, sâkinlerindedir.

9 Sağlam, 2014, 117-118.

10 Bu vaziyet planı İkinci Ordu kalfası Edirneli Avadis Benliyan Efendi tarafından kopyalanmış, daha sonra bu plan Doktor Rifat Osman tarafından istinsah edilmiştir. Osman, 1989, 113-114; Plan hakkında kısa bir değerlendirme için bk. Özer, 2013, 559-566.

11 Kazancıgil, 1994, 12-13.

Res. 2: Edirne Yeni Saray, haremın bir kısmının Cihannüma Kulesi'nden bakılarak yapılmış tasviri. (Gravür) (Sayger & Desarnod, 1834'ten aktaran: Ayverdi, 1989, 239.)

ğunda ve 115 *zirâ* ' genişliğindeydi.¹² Haremın mevcut yapıları kendi içinde müstakil bir şekilde birbirinden bağımsız halde inşa edilmişti. 19. yüzyıla ait bir gravürde (Res. 2), önünde sundurmalı bir avlu ve harap durumdaki haremın bir kısmı, iç içe küçük avlular, bir hamam ile nehrin ayrıldığı yere kadar uzanan alçak bir duvar görülmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde haremın (dolayısıyla sarayın da) mevcut durumu pek de parlak değildir.

Harem; hünkâr sofası, IV. Mehmed ve II. Ahmed daireleri, valide sultan dairesi, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kadınlara ait daireler, şehzade, cariye ve hasekilerin kullandığı dairelerden oluşmaktaydı.¹³ Taşlığa, aynı zamanda dârü's-saâde ağasının dairesinin (Plan 1/53) doğusuna bitişik harem-i hümayûn kapısından (Plan 1/54) girilmekteydi.¹⁴ Harem kapısı ve geçidi üzerinde iki oda, bir sofa ve abdesthane ile tuvaletten müteşekkil şehzadelere ait mektep (Plan 1/55) bulunmaktaydı.¹⁵ Mektebin doğusuna bitişik olarak inşa edilen kadın efendilere ait mescit ve daireler sıralanmaktaydı.(Plan 1/57) Ayrıca iki tane şirvanlı dîvânâhâne ve diğer birimler de yer almaktaydı. Kadın efendiler dairesinin doğusunda ise çamaşırılık bölümü (Plan 1/57a-b), çamaşırılıkların doğusunda ise iki katlı on üç odadan müteşekkil şehzadeler dairesi (Plan 1/58) bulunmaktaydı.¹⁶

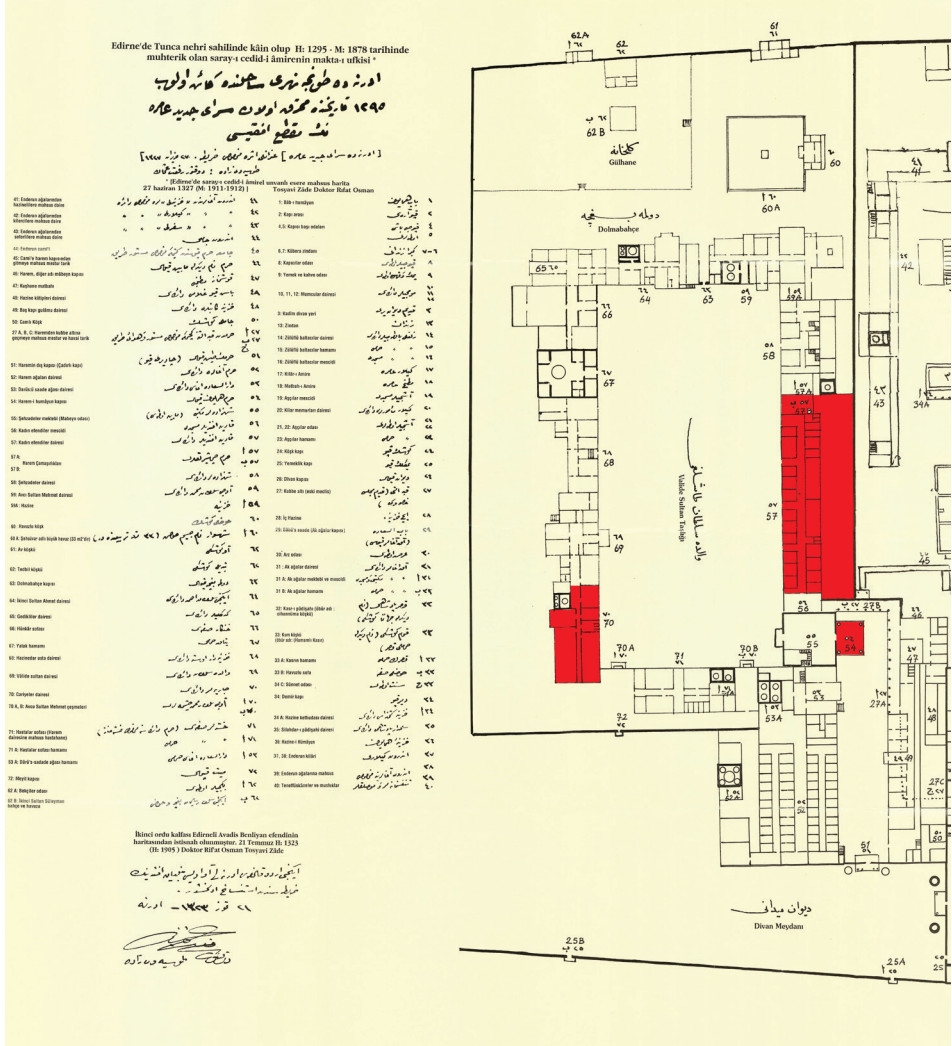
12 Osman, 1989, 86; Şehsuvaroğlu, 1961, 11.

13 Osman, 1989, 86-95; Ayverdi, 1989, 238.

14 Kazancıgil, 1994, 12.

15 Osman, 1989, 88.

16 Osman, 1989, 89-90; Kazancıgil, 1994, 12.

Plan 1: H 1171 (M 1757-58) yılında harem bölümünde tamir edilen bazı yerler; Avadis Benliyan'ın Edirne Sarayı planından ayrıntı, (Osman, 1989, 113-114.)

Haremin önemli yapılarından biri olan IV. Mehmed Dairesi (Dolmabahçe Kasrı) (Plan 1/59) Hatice Turhan Sultan tarafından 1661 yılında inşa ettirilerek oğlu Mehmed'e hediye edilmişti. Daire büyük bir köşk odası, farklı boyutlarda üç oda, bir hamam, tuvalet, geçitler ve bir hazineden müteşekkildi.¹⁷ Mehmed'in dairesinin kuzeyinde, II. Ahmed tarafından inşa edilen ve dört oda bir divânihâne, hamam ve bir de hazineden meydana gelen daire yer almaktaydı (Plan 1/64). Bununla birlikte Ahmed'in odasının bitişiğinde beş odası, bir hamamı ve çamaşırhanesi olan hasekiler dairesi bulunmaktaydı¹⁸ (Plan 1/65). Hasekiler dairesinin batısında, I. Süleyman tarafından inşa ettirilen Hünkâr Sofası yer almaktaydı (Plan 1/66). 1665 yılında kapsamlı bir şekilde tamir edilmiş olan yapıya bu tamirat sırasında mermer bir havuz yapılmıştı. I. Süleyman dönemine tarihlenen bir diğer yapı ise yatak hamamıydı (Plan 1/67). Hünkâr Sofası ile valide sultan dairesi (Plan 1/69) arasında kalan hamam, sekiz sütun üzerine oturan merkezi bir kubbe ve bu kubbenin altındaki havuzdan müteşekkildi.¹⁹

Harem taşlığının kuzeyinde valide sultanın kullanımına sunulan daire; iki katlı, dokuz oda, iki divânihâne, bir hamam, büyük bir mutfak, tuvaletler ve çamaşırliktan müteşekkildi. Dairenin ikinci katında cihânnümâ olarak adlandırılan kubbeli geniş saçaklı bir bölüm bulunmaktaydı. Valide sultan dairesinin batı tarafında ise bitişik olarak sıralanan cariyelere ait daireler yer alırdı. (Plan 1/70.)²⁰

Taşlığın batısında sıralanan binalar; hamam, çamaşırhane, diğer birimlerden oluşan hastalar sofası ve bunun bitişiğindeki hamamdı. Taşlığın doğu ucundaki binaların arka kısmında, Tunca Nehri'ne doğru uzanan ve Dolmabahçe olarak bilinen bahçe yer almaktaydı (Plan 1). Bahçe, Tunca Nehri tarafına doğru meyilli olduğundan, IV. Mehmed Dairesi'nin inşası sırasında dairenin yapılacağı alan 250 *zirâ* uzunlukta ve 110 *zirâ* genişlikte iki kademeli bir bahçeye dönüştürüldü. Bahçenin yarısı kadar olan bu alana gül fidanları dikilmiş ve daha sonraki yıllarda burası gülhâne (Plan 1) olarak anılmıştır.²¹ Bahçenin iki kademeli kısmının yüksek kalan bölümüne şehvâr (hükümdara layık) veya şehsuvâr (atlı süvari) adında büyük bir havuz da (Plan 1/60A) eklendi.²² Tunca Nehri yönündeki doğu duvarı üzerine ise Av Köşkü (Şikâr Köşkü) (Plan 1/61) ve Dolmabahçe'nin, Tunca Nehri tarafındaki çevre duvarı üzerine de IV. Mehmed döneminde Aynalı Köşk (Tebdil Köşkü) (Plan 1/62) inşa edildi.²³

17 Osman, 1989, 90-91; Eldem 1974, 8, 12, 14.

18 Osman, 1989, 92.

19 Osman, 1989, 27, 93-94.

20 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA]. Bâb-ı Defteri, Başmuhasebe Bina Eminliği [D.BŞM.BNE.] 16098; bk. Osman, 1989, 89.

21 Osman, 1989, 90, 93-94; Kazancıgil, 1994, 12; Eldem, 1974, 8.

22 BOA. Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemî Evrakı [D.BŞM.] 5477; D.BŞM.BNE. 16098, 16136; Demir, 1999.

23 Osman, 1989, 97-98.

1171 (1757-58) Yılı Harem Tamiratu

III. Ahmed'ten sonra terk edilen ve uzun süre kullanılmayan saray H 1164-65 (M 1750-51) yılında vuku bulan depremde de zarar görmüştü. Ancak III. Mustafa'nın tamirini emretmesinden müteakip tamir için görevlendirilen Hamamî Zâde Yusuf Efendi ile Canibî damadı Ahmed Efendi elli bin kuruş ve iki bin kadar usta ve amele ile birlikte Edirne'ye gönderildi. Yusuf Efendi hemen işe koyuldu ve onarılacak yerlerin tespitini başlattı. Yapılan tamirat ve tespit kapsamında harem bölümünde adı geçen yerler arasında: “başkadın mahalli, devletlü efendiler hazerâtu dâire-i aliyeleri, kadınlar, kethüdâ kadın ve hazinedârlara ait mahaller”in yanı sıra, “dâire-i hümayûn ve harem-i hâssa” etrafındaki duvarlar da bulunmaktaydı.²⁴

Başkadın Mahallinde Yapılan Tamiratlar

Kayıtlarda zikredilen başkadın mahallerinde muhtelif tamiratların yapıldığı yerler arasında: “camlı ve pencereci... bir bâb oda”, ma'bedhâne, bir kahve odası, “etrafları dîvârlı camlı ve pencereci şirvânlı... dört adet hademe odası”, iki adet kenîf, câmeşûy mahalli, matbah, kiler, bir adet fevkânî oda, hademe koğuşu ve bir adet hamam bulunmaktadır. Adı geçen bu mekânlarda yapılan tamiratlara toplam 4.235.190 akçe masraf yapılmıştır.²⁵

Anlaşıldığı kadarıyla burada bulunan mevcut odaların üst örtüsündeki kurşun (tûlen: 26 zirâ', arzan: 18 zirâ', terbi'î: 468 zirâ' Fî 60) 28.080 akçeye tamir edilmiştir. Buradaki tamiratlara ilişkin bir başka bilgi ise “bir adet camlı ve pencereci elvân boyalı tavanlı tahta döşemeli ocaklı dehlizli bir bâb oda”, “ma'bedhâne”, kahve odası ve dehlizle ilgilidir. Ne yazık ki zikredilen yerlerin tamiratu hakkında ayrıntı verilmemiş, adı geçen yerlerin “mahlûtan tecdidî”nin yapıldığı ve tamir için de (tûlen: 22 zirâ', arzan: 18 zirâ', terbi'î: 396 zirâ' fî 720) 285.120 akçe harcandığı belirtilmiştir.²⁶

Aynı yerde tamir edilen ve iki katlı hademe odalarının sakf kurşununa (tûlen: 48 zirâ', arzan: 23 zirâ', terbi'î: 1.104 zirâ' fî 60) 66.240 akçe masraf yapılmıştır. Adı geçen bir başka yer yine hademelerin kullanımına sunulan “etrafları dîvârlı camlı ve pencereci şirvânlı iki kat tavan ve döşemeli dehlizli dört adet” odadır. Ayrıntılı malumat verilmeyen tamirata harcanan (tûlen: 42 zirâ', arzan: 21 zirâ', terbi'î: 882 zirâ' fî 560) 493.920 akçe masraf içinde dört odaya malzeme aldığı ve “mahlûtan tecdidî” yapıldığı zikredilmektedir. Bu mahalde bulunan iki adet kenîfin sakf kurşunları için yapılan (tûlen: 5 zirâ', arzan: 5 zirâ', terbi'î: 50 zirâ' fî 360) 18.000 akçe tutarındaki düşük bütçeden burada kapsamlı bir çalışma yapılmadığı söylenebilir.²⁷

Başkadın mahallinde, câmeşûy ve horendelere ait mekânların da adı geçmektedir. Her iki yerde yapılan çalışmalarda (tûlen: 32 zirâ', arzan: 12 zirâ', terbi'î: 384 zirâ' fî 60)

24 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 10, 12, 13, 14.

25 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 10, 11, 12.

26 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 10.

27 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 10, 11.

23.040 akçeye câmeşûy mahalli ve horende memşâlarının üzerlerinin sakf kurşununun tamiri yapılmıştır. Bir başka tamirat ise câmeşûyda münhedim olan taş duvarın mevcut taşıyla (*tûlen: 40 zirâ', kadden: 5 zirâ', terbi'î: 200 zirâ' fi 60 ma'a siva*) 12.000 akçeye teccididir. Câmeşûyun iç kısımda yapılan tamiratlar arasında (*tûlen: 6 zirâ', arzan: 2 zirâ' kadden: 10 zirâ', terbi'î: 120 zirâ' fi 40*) 4.800 akçeye “*mücedded taş kemer-i ocak*” ve (*tûlen: 32 zirâ', arzan: 92 zirâ', terbi'î: 288 zirâ' fi 30*) 8.640 akçeye döşeme taşın tamiri bulunmaktadır. Mevcut tamiratlar dışında ihtiyaca binaen alınan meşe tahtasından yapılmış bir adet câmeşûyluk için (*30 zirâ' fi 30*) 900 akçe ve tahta perde için ise (*tûlen: 10 zirâ', kadden: 4 zirâ', terbi'î: 40 zirâ' fi 50*) 2.000 akçe ödenmiştir.²⁸

Bu mahalde tamir edilen yerler arasında *matbahın* da adı geçmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla *matbahın* mahlûtan teccid olunan sakf kurşunu için (*tûlen: 23 zirâ', arzan: 22 zirâ', terbi'î 506 zirâ' fi 60*) 30.360 akçe, bağdadi tavanın teccidi için (*tûlen: 17 zirâ', arzan: 16 zirâ', terbi'î: 272 zirâ' fi 120*) 32.640 akçe ve döşeme taş teccidi için ise (*terbi'î: 272 zirâ' fi 30*) 8.160 akçe masraf yapılmıştır. Matbahta yapılan başka işler de söz konusudur. Bunlar arasında (*tûlen: 9 zirâ', arzan: 1,5 zirâ', kadden: 15 zirâ', terbi'î: 202,5 zirâ' fi 60*) 12.150 akçeye “*demir bağlamalı... mücedded kebîr taş kemer-i ocak*” ile (*terbi'î: 9 zirâ' fi 120*) 1.080 akçeye ocağın kurşunlu taş tepesi için yapılan tamirat bulunmaktadır. Matbahta yapılan bir diğer tamirat ise kapı tarafındaki duvarda olmuştur. Buna göre “*taş-ı mevcûdesiyle mücedded*” duvar için (*tûlen: 17 zirâ', arzan: 1,5 zirâ', kadden: 6 zirâ', terbi'î: 153 zirâ' fi 200*) 15.300 akçe hesap çıkarılmıştır. Bunların dışında (*tûlen: 20 zirâ'*) 1.600 akçeye matbahta mevcut musluğun lökün kalay ve lülesi değiştirilmiş, 2.400 akçeye (*kadden: 5 zirâ' arzan: 4 zirâ', terbi'î: 20 zirâ' fi 120*) bir adet kapı alınmış ve kapı üzerindeki sakfın teccidi için (*tûlen: 15 zirâ' arzan: 3 zirâ', terbi'î: 45 zirâ' Fi 120*) 5.400 akçe masraf yapılmıştır. Bu tamirat sırasında matbahta bulunan ve “*aralıklı, tahta döşemeli, perdeli*” olarak zikredilen kiler de elden geçirilmiştir. Her ne kadar tamiratın muhteviyatı hakkında kafi derecede bilgi verilmese de (*tûlen: 15 zirâ' arzan: 5 zirâ', terbi'î: 75 zirâ' Fi 40*) 3.000 akçe gibi düşük miktarda bir tutarın belirtilmesi tamiratın kapsamlı olmadığını gösterir. Matbahın dış kapısında bulunan musluğun lökün kalay ve lülesi için (25 adet) 2.000 akçe masraf yapılmıştır.²⁹

Bu mahalde bir başka kilerin adı da geçmektedir. “*Etrâf divârlı ve siva ve dolab ve pencereli ve tavan ve döşemeli*” olarak tasvir edilen kilerin sakf kurşunu için (*tûlen: 17 zirâ' arzan: 19 zirâ' terbi'î: 323 zirâ' fi 320*) 103.360 akçe masraf yapılmasının yanı sıra, kilerin önüne (*tûlen: 10 zirâ' kadden: 5 zirâ' terbi'î: 50 zirâ' fi 50*) 2.500 akçe ödenerek bir adet de tahta perde alınmıştır.³⁰

Başkadın mahallinde *fevkânî* bir odadan da söz edilmektedir. Odada iki ayrı yerde tamirat yapılmıştır. Dış kısımda yapılan tamirat kapsamında sakf kurşunu için (*tûlen: 16 zirâ' arzan: 12 zirâ' terbi'î: 192 zirâ' fi 60*) 11.520 akçe harcanmıştır. İç kısımda ise

28 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11.

29 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11.

30 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11.

cam, pencere, dolap, tavan ve musandıraların boya ve sıvaları, ayrıca döşeme ve dehlizin tamiri yapılmıştır. Yapılan muhtelif işler (*tûlen*: 16 *zirâ*‘ arzan: 19 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 160 *zirâ*‘ *fî* 60) 89.600 akçeye mal olmuştur.³¹

Kayıtlarda ağalar dairesine gidilen ikinci kapıdaki aralıkta yapılan iki farklı tamirattan bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi (*tûlen*: 29 *zirâ*‘ arzan: 24 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 696 *zirâ*‘ *fî* 60) 41.760 akçeye mal olan sakf kurşun tecdîdi, ikincisi ise (*tûlen*: 29 *zirâ*‘ arzan: 24 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 696 *zirâ*‘ *fî* 80) 55. 680 akçe maliyetli tavanın tecdîdidir. Ayrıca bu tamirat sırasında (*tûlen*: 58 *zirâ*‘ *kadd[en]*: 8 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 464 *zirâ*‘ *fî* 30) 13.920 akçe ödenerek “*etrâf-ı mahall-ı mezkûrenin*” mücedded boya ve sıvası yenilenmiştir.³²

Kayıtlarda yıkık durumda olan (*külliyen münhedim*) ve mücedded bina olunacak bir hademe koğuşundan da söze edilmektedir. “*Etrâfî divârlı şîrvânlı iki kat tavanlı ve döşemeli dehlîzli ve trabzanlı*” olarak ayrıntılı bir tasviri yapılan koğuşun (*tûlen*: 45 *zirâ*‘; arzan: 26 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 1.170 *zirâ*‘, *fî* 1.000) 1.170.000 akçeye mal olacağı belirtilmektedir. Ayrıca adı geçen yerde araba kapısı olarak söz edilen dört kapı için (*beheri*: *kadden* 6 *zirâ*‘; arzan 5 *zirâ*‘) 3.600 akçeye kapı da alınmıştır.³³

Başkadın mahallinde adı geçen son bir yer ise hamamdır. Külliyyen münhedim olan ve yeniden bina olunan kârgîr hamam, cemakan odası ve külhan (*tûlen*: 33 *zirâ*‘; arzan: 10 *zirâ*‘ *terbî*‘î: 330 *zirâ*‘, *fî* 2.400) 792.000 akçeye mal olmuştur.³⁴

Devletlü Efendiler Hazerâtı Dâire-i Aliyyelerinde Yapılan Tamiratlar

Tamir edilen yerlerden bir diğeri ise “*devletlü efendiler hazerâtı dâire-i aliyyelerine*” ait mekânlardır. Bu mahalde adı geçen yerler arasında: Devletlü efendiler odası, üç bâb mükemmel oda, iki adet cedîd koğuş, iki bâb hademe koğuşu, hamam ve sağîr efendi odası bulunmaktadır. Yapılan tamiratlara toplam 2.487.510 akçe harcanmıştır.³⁵

Kayıtlarda ilk olarak “*efnediler hazerâtı dâire-i aliyyeleri*”nin kullanımına sunulan odalardan söz edilmektedir. Tamirat kapsamında sakf kurşun tecdîdi için (*tûlen*: 65 *zirâ*‘ arzan: 28 *zirâ*‘ *terbî*‘î 1.820 *zirâ*‘ *fî* 120) 218.400 akçe harcanmıştır. Daha kapsamlı bir tamirat ise aynı mahaldeki üç bâb odada gerçekleştirilmiştir. Odalar: “*etrâf divârlı camlı ve pencereli ve şîrvânlı ve divânhâne ve dehlîzli elvân boya ile münakkaş tavanlı tahta döşemeli... üç bâb mükemmel oda*” şeklinde tasvir edilmektedir. Her ne kadar üç bâb oda için (*tûlen*: 32 *zirâ*‘ arzan: 22 *zirâ*‘ *terbî*‘î 704 *zirâ*‘ *fî* 1000) 704.000 akçe gibi yüksek bir meblağ belirlenmişse de ne yazık ki tamirata ilişkin ayrıntılı bir malumat verilmemektedir.³⁶

31 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11.

32 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11-12.

33 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

34 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

35 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

36 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

Aynı mahalde iki adet cedîd koğuşun da adı geçmektedir. Her iki koğuşun sakf kurşunu için (*tûlen: 60 zirâ' arzan: 28 zirâ' terbi'î: 1.820 zirâ' fî 60*) 109.200 akçe masraf yapılmıştır. İki cedîd koğuşun haricinde, bu mahaldeki iki bâb hademe koğuşunun “*dîvâr, cam, pencere, dehliz, şîrvânları ve kebîr ocakları*”nda kullanılmak üzere gerekli olan malzeme için (*tûlen: 60 zirâ' arzan: 28 zirâ' terbi'î: 1.680 zirâ' fî 360*) 604.800 akçe hesap çıkarılmıştır.³⁷

Kayıtlarda “*müşârun-ileyh hazretlerinin*” kullandığı hamamda yapılan tamiratta da değinilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla hamamın derûn ve bîrûnuna sıva yapılmasının yanı sıra, kalay-ı hazîne ve lokma kazganı için de masraf yapılmıştır. Tamirata (*tûlen: 40 zirâ' arzan: 12 zirâ' terbi'î: 480 zirâ' fî 80*) 38.400 akçe harcanmıştır. Hamamda başka tamiratlar da söz konusudur. Bunlar arasında (*terbi'î: 150 zirâ' fî 180*) 27.000 akçe ödenerek mevcut kurna ve mermer döşemeler ağartılmıştır. Ayrıca 13.810 akçe ödenerek tepe camlarının tamiri, derz, keçe kapıları ve cehennemliğin temizlenmesi için malzeme alınmıştır. Bir başka çalışma ise (*tûlen: 28 zirâ' arzan: 18 zirâ' terbi'î: 504 zirâ' fî 60*) 30.240 akçe ödenerek mevcut camekan odası ile külhan üzerindeki sakf kurşunun tecdididir. Bununla birlikte mevcut oda ile külhanın derûn ve bîrûnuna yapılan sıva, boya, çeşitli tahta ve taş döşeme için de (*terbi'î: 93 zirâ' fî 80*) 17.740 akçe harcanmıştır. Ayrıca “*derûn-ı hamama*” 1.200 akçe ödenerek 20 adet yeni kerevet de alınmıştır.³⁸

Bu mahalde adı geçen bir başka yer ise *sagîr efendi* odasıdır. “*Dâire-i hazerât-ı müşârun-ileyhinin*” harem kapısının *ittisâlinde* (bitişğinde) olduğu belirtilen odanın tavanının boyanmasına ve sakf kurşununa (*terbi'î: 30 zirâ'*) 1.800 akçe ödenmiştir. Ayrıca kayıtlarda harem kapısının duvarının yıkılmak üzere olduğu (*mâil-i inhidâm*) ve mevcut tabanıyla birlikte onarımı gerektiği belirtilerek, tamirat için (*tûlen: 25 zirâ' arzan: 1,5 zirâ' kadden: 8 zirâ' terbi'î: 300 zirâ'*) 16.000 akçe hesap çıkarılmıştır. Tamir olunacak kapıya malzemesiyle birlikte (*kadden: 4 zirâ' arzan 4 zirâ'*) 1.920 akçeye bir de kapı alınacağı belirtilmektedir.³⁹

Kadınlar, Kethüdâ Kadın ve Hazînedârlara Ait Yerlerde Yapılan Tamiratlar

Kayıtlarda zikredilen yerler arasında *kadınlar, kethüdâ kadın ve hazînedârlara* ait mahaller de bulunmaktadır. Birden fazla odanın zikredildiği bu bölümde yapılan tamiratlara ilişkin ayrıntılı malumat verilmemektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla tamiri yapılan odaların büyük bir kısmı (*bi'l-külliyeye münhedim*) yıkık durumdadır. Odalara ve diğer mekânlara toplam 8.268.360 akçe masraf yapılmıştır.⁴⁰

Bu mahalde, kadınların kullanıma sunulan ve kayıtlarda “*dâire-i hümâyûnda bağçeye nâzır mükemmel*” beşer bâb oda olarak tasvir edilen odalara (*tûlen: 50 zirâ'*;

37 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

38 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

39 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

40 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

arzan: 23 zirâ' terbî'î: 1.150 zirâ', fî 1.000) 1.150.000 akçe bütçe ayrılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla “*bi'l-iktizâ tecdîd*” olunacak beş bâb oda “*bi'l-küllîyye münhedim*” durumdadır. Ne yazık ki dehliz ve dîvanhâneli olduğu belirtilen odalarda yapılacak tamirata ilişkin kâfi derecede malumat verilmemektedir. Aynı mahalde sözü edilen ve yine kadınların kullandığı altı bâb odanın durumu da pek parlak görünmemektedir. Zirâ odalar için ayrılan bütçenin (*tûlen: 45 zirâ'; arzan: 39 zirâ' terbî'î: 1.755 zirâ', fî 1.000*) 1.755.000 akçe olması bunu göstermektedir. Kayıtlarda odaların “*bi'l-küllîyye münhedim*” olduğu ve “*enkâz-ı cüz'îyyesiyle müceddeden*” yapılacağı belirtilmektedir. Bu mahalde kadınların kullanımına sunulan beşer bâb ve üç bâb oda daha bulunmaktadır. Adı geçen odalardan dehliz ve dîvanhâneli beşer bâb kadınlar odasının da “*bi'l-küllîyye münhedim*” olduğundan tecdîd olunacağı ve alınacak malzemeler için (*tûlen: 36 zirâ'; arzan: 26 zirâ' terbî'î: 936 zirâ', fî 840*) 786.240 akçeye ihtiyaç duyulduğu zikredilmektedir. “*Bi'l-küllîyye münhedim*” olduğundan tecdîde muhtaç üç bâb mükemmel kadın odası için ise (*tûlen: 26 zirâ'; arzan: 20 zirâ' terbî'î: 520 zirâ', fî 840*) 436.800 akçe bütçe çıkarılmıştır.⁴¹

Kayıtlarda kadınların kullanımına sunulan odaların bulunduğu mahaldeki hademe koğuşlarından da söz edilmektedir. Buna göre “*münhedim*” olduğundan “*enkâz-ı cüz'îyyeleriyle mükemmel tecdîd*” olunacak bir bâb hademe koğuşu için (*tûlen: 23 zirâ'; arzan: 22 zirâ' terbî'î: 506 zirâ', fî 900*) 455.400 akçe ve yine “*münhedim*” olduğundan mücedded mükemmel bir bâb hademe koğuşu için ise (*tûlen: 22 zirâ'; arzan: 23 zirâ' terbî'î: 506 zirâ', fî 1.000*) 506.000 akçe gerekmektedir.⁴²

Bu mahalde tamir edilecek yerler arasında *kethüdâ kadın ve hazînedârlara* ait mekânlar da bulunmaktadır. Yapılacak çalışma hakkında ayrıntılı malumat verilmeyen ancak yıkık oldukları belirtilen *kethüdâ kadın ve hazînedârlara* ait mükemmel üç bâb odanın tecdîdi için gerekli olan para (*tûlen: 32 zirâ'; arzan: 29 zirâ' terbî'î: 928 zirâ', fî 840*) 779.520 akçedir. Aynı mahalde bulunan iki adet koğuş da yıkık durumdadır. Her iki koğuşun da “*bi'l-küllîyye münhedim*” olduğu ve müceddeden yapılacağı belirtilmektedir. Birinci koğuş için (*tûlen: 25 zirâ'; arzan: 12 zirâ' terbî'î: 300 zirâ', fî 900*) 270.000 akçe, ikinci koğuş için ise (*tûlen: 20 zirâ'; arzan: 19 zirâ' terbî'î: 380 zirâ', fî 900*) 342.000 akçe masraf öngörülmektedir. Tamir edilen yerler arasında *hazînedârlara* ait iki bâb koğuş da vardır. Anlaşıldığı kadarıyla diğer koğuşlarda olduğu gibi “*bi'l-küllîyye münhedim*” olan ve “*müceddeden binâ olunacak*” iki bâb koğuş için (*tûlen: 42 zirâ'; arzan: 20 zirâ' terbî'î: 840 zirâ', fî 900*) 756.000 akçe masraf çıkarılmıştır.⁴³

Bu mahalde tamire muhtaç olan yerler arasında bir bâb matbah ve bir bâb da kiler-i hâssa zikredilmektedir. “*Bi'l-küllîyye münhedim*” olduklarından müceddeden bina olunacak her iki yerin maliyeti ise (*tûlen: 20 zirâ'; arzan 10 zirâ' terbî'î: 200 zirâ', fî 840*) 168.000 akçedir.⁴⁴

41 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

42 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

43 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

44 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

Kayıtlarda “*bi'l-küllüyye münhedim*” olduğu belirtilen ve “*müceddeden binâ olunacak câmeşûy ve oda câmekân-ı horende ve memşalar*” da bulunmaktadır. Adı geçen yerlerde ihtiyaç duyulan malzemelerin alımı için (*tûlen: 40 zirâ' arzan: 10 zirâ' terbi'i: 400 zirâ', fi 720*) 288.000 akçe, ayrıca horendeganların kullanımına sunulan hamamın tamiri için de (*tûlen: 12 zirâ' arzan: 3 zirâ' terbi'i: 36 zirâ'*) 86.400 akçe masraf belirtilmektedir.⁴⁵ Kayıtlarda verilen bilgilerden “*Dâire-i harem-i hâssa-i hümayûnda*”ki bazı duvar ve kapakların da tamir edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Buna göre “*bazen dîvârları münhedim ve bazen kapakları münkesir ve bazen toprak dolup tathîr ve ta'mîr ve tecdîd-i kapak-ı mezkûre olunacak*” yerler için 489.000 akçeye ihtiyaç duyulmaktadır.⁴⁶

Dâire-i Hümayûn ve Harem-i Hâssa Etrafında Yapılan Tamiratlar

Kayıtlarda “*dâire-i hümayûn ve harem-i hâssa etraf-ı erba'a dîvârlarında*” yapılan bir dizi tamirattan da söz edilmektedir. Duvarlardaki tamiratlar, kurşun ve kiremit sakfların, taş harpušta ve münhedim mahallerin tecdîdi ile çivileme derz olunan mahallerde gerçekleştirilmiştir. Yapılan ve yapılacak tamiratın maliyeti 2.743.220 akçedir.⁴⁷

Anlaşıldığı kadarıyla duvarların tamamına yakını “*bi'l-küllüyye münhedim*” olduğundan tamire muhtaç durumdadır. Mevcut taşıyla tamir edilen birinci duvar için (*tûlen: 230 zirâ' kadden: 7 zirâ' arzan: 1,5 zirâ' terbi'i: 2.415 zirâ' [fi 60] ma'a harc-ı iskele*) 144.900 akçe masraf yapılırken, ikinci duvarın ise yıkık olduğundan “*müceddeden taş ile tecdîd iktizâ*” ettiğinden (*tûlen: 145 zirâ' kadden: 7 zirâ' arzan: 1,5 zirâ' terbi'i: 1.522,5 zirâ' fi 80 ma'a iskele*) 121.800 akçeye ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde “*bi'l-küllüyye münhedim*” olduğundan “*tecdîd iktizâ*” gerektiren üçüncü duvar için (*tûlen: 230 zirâ' kadden: 4 zirâ' arzan: 1,5 zirâ' terbi'i: 1.380 zirâ' fi 60*) 82.800 akçe, münhedim olduğundan “*taşı nâ-mevcût olmağla mücedded taş ile tecdîd iktizâ eden*” dördüncü duvar için ise (*tûlen: 135 zirâ' kadden: 4 zirâ' arzan: 1,5 zirâ' terbi'i: 810 zirâ' fi 80*) 64.800 akçe masraf çıkarılmıştır.⁴⁸

Bu mahaldeki duvarların “*harpuştası münhedim*” olduğundan “*tecdîd-i taş-ı harpuştaya muhtâc*” olduğu belirtilmektedir. Tamir için (*tûlen: 500 zirâ' arzan: 5 zirâ' terbi'i: 2.500 zirâ' fi 80*) 200.000 akçe, ayrıca duvarın “*tarafeynine müceddeden*” çivileme derzi için ise (*tûlen: 1.000 zirâ' kadden: 4 zirâ' terbi'i: 4.000 zirâ' fi 12*) 480.000 akçe masraf hesaplanmıştır. Bununla birlikte tamir olunacak duvarın kiremit sakfı için (*tûlen: 130 zirâ' arzan: 6 zirâ' terbi'i: 780 zirâ' fi 50*) 39.000 akçe ve aynı yerde duvara çivileme derz için ise (*tûlen: 260 zirâ' arzan: 6 zirâ' terbi'i: 1560 zirâ' fi 12*) 18.720 akçe gerekmektedir. Adı geçen duvarda tamir edilen sakf kiremidi ile derzi “*tecdîd iktizâ*” eden bir mahaldeki tamirat için (*tûlen: 490 zirâ' kadden: 4 zirâ' arzan: 5 zirâ' terbi'i: 9.800 zirâ' fi 18*) 176.400 akçe masraf belirtilmektedir.⁴⁹

45 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

46 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 13.

47 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

48 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

49 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bu mahaldeki bazı duvarlarda da benzer sorunlar tespit edilmiştir. Bu anlamda duvarlarda yapılan/veya yapılacak tamiratların bir kısmı da üst kısımlarda gerçekleştirilmiştir. Adı geçen mahaldeki bir duvarın sakf kurşununun “*tecdîd iktizâ*” eder kısmı için (*tûlen: 490 zirâ’ arzan: 6 zirâ’ terbî’î: 2.940 zirâ’ fî 60*) 176.400 akçe, sakf kiremitlerinin “*tecdîd iktizâ*” eder kısmı için (*tûlen: 336 zirâ’ arzan: 6 zirâ’ terbî’î: 2.016 zirâ’*) 80.640 akçe, çivileme derzi için (*tûlen: 980 zirâ’ kadden: 12 zirâ’ terbî’î: 11.760 zirâ’ fî 12*) 141.120 akçe ve “*tecdîd-i derz*” olunacak kısım için ise (*tûlen:336 zirâ’ kadden: 12 zirâ’ terbî’î: 4.032 zirâ’ fî 30 ma’a iskele*) 120.960 akçe masraf belirtilmektedir.⁵⁰ Kayıtlarda duvarın taşıyla “*tecdîd iktizâ*” eder bir kısmından da söz edilmektedir. Bunun için (*tûlen:348 zirâ’ kadden: 12 zirâ’ arzan: 2 zirâ’ terbî’î: 8.352 zirâ’ fî 80 ma’a iskele*) 668.160 akçe gerektiği ve “*bi’l-külliyen sakfiyla münhedim*” olduğundan mücedded sakf kurşunu için (*tûlen:348 zirâ’ arzan: 6 zirâ’ terbî’î: 2.088 zirâ’ fî 60*) 125.280 akçe gerektiği belirtilmektedir. Yine bu mahalde münhedim olup taşı ile tamiri gereken bir başka duvar için (*tûlen: 20 zirâ’ kadden: 12 zirâ’ arzan: 8 zirâ’ terbî’î: 480 zirâ’ fî 80 ma’a iskele*) 38.400 akçe ve sakf kiremidi için ise (*tûlen: 20 zirâ’ arzan: 6 zirâ’ terbî’î: 120 zirâ’ fî 40*) 4.800 akçe masraf çıkarılmıştır.⁵¹

Duvarların dışında “*bi’l-külliyen münhedim olup kurşunlu külâhlarıyla tecdîd olunan dâire-i hümayîn ve harem-i hâssanın*” 16 adet taş bacası da bulunmaktadır. Bunlar için (*kadden 6 zirâ’, devren 1,5 zirâ’ terbî’î: 9 zirâ’*) 51.840 akçe, ayrıca zikrolunan bacaların her birine on ikişer kurşun tahtaya da (*192 aded, 2.889 kıyye beheri: 15 kıyye, fî ücret-i zevb: 2,5*) 7.200 akçe masraf yapılmıştır.⁵²

Kayıtlar dâire-i hümayündaki mevcut havuzların onarımından, hamam ile selsebillerin eksik olan lülelerinden ve farklı kısımlarda yapılan tamiratlardan da söz etmektedir. Buna göre havuzlarda münkesir olup onarılması gereken 3 adet “*mermer-i masna ‘-ı fıskiye*” bulunmaktadır.⁵³

Bununla birlikte “*havuz ve selsebillerde mevcûd olup tecdîd iktizâ eder sagîr ve kebîr deveboyunları yaldızlı*” ise şöyledir⁵⁴:

Battâl deveboynu 2 adet Beheri 4 kıyye	Kebîr deveboynu 8 adet Beheri 1,5 kıyye	Sagîri 16 adet Beheri 1,5 kıyye
--	---	---------------------------------------

50 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

51 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

52 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

53 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

54 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

Ayrıca havuz, hamam ve selsebillerde “*nâ-mevcûd olup tecdîd olunacak yaldızlı*” ise şöyledir⁵⁵ :

Kebîr çifte lüle 16 adet	Vasat lüle 4 adet	Darb lülesi 3 adet	Sagîr lüle 25 adet	Musluk lülesi 8 adet
Fevvâre 208 adet	Oluk 56 adet	Nühâsdan masnu' süzeği 1 adet	Eğri yaldızlı lüle 3 2 Savak 5	

Odalarda yapılan bu tamiratların dışında “*dâire-i hümayûn ve harem-i hâssada bi'l-cümle taş-ı mevcûdesiyle mahlûtan tecdîd*” olunan kaldırımlara (*terbî'î: 25.190 zirâ' fî 6*) 151.140 akçe, “*dâire-i aliyye'de sakf kurşun ve ocaklar depelerine yaldızı ta'mîr ve tecdîd ile vaz' olunan*” 26 adet alem için (*fî 1.000*) 26.000 akçe, “*dâire-i aliyye'de ve sâirede tecdîd-i zenbürek (zemberek) ve kurşun-ı kenîfleri*” 32 adet için (*fî 720*) 23.040 akçe, “*dâire-i aliyye'de olan kasr ve dîvânhânelerde iktizâ*” eden mahallere mücedded iki kat bez perdeler için (*terbî'î: 2.656 zirâ' fî 120*) 318.720 akçe masraf belirtilmektedir. Ayrıca “*dâire-i aliyye*”de olan kebîr kapılara iktizâ eden kollu kilitler ve kol demirleri de bulunmaktadır. Bunlar: 12 adet Semerkandî, 6 adet Battâl kilit, 5 adet kol demiridir.⁵⁶

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada, Osmanlı hanedan üyelerinin uzun yıllar kullandığı Edirne'deki Sarây-ı Cedîd-i Amire'nin harem bölümünde yapılan H 1171 (M 1757-58) yılı tamiratları üzerinde durulmuştur. Ne yazık ki kayıtlarda, yapılan onarımlar için genel olarak “mahlûtan” ifadesi kullanıldığından, tamiratların mahiyeti bazı mahaller haricinde kâfi derecede anlaşılammaktadır. Bununla birlikte kayıtlarda dikkat çeken hususlardan biri tamiratlarda çalışan işçilere ödenen ücretlere ilişkin bilgi verilmemesidir. Ancak Ahmed Vâsif Efendi'nin aktarımında⁵⁷ geçen ve tamirat için görevlendirilen Yusuf Efendi'ye verilen elli bin kuruşun yanı sıra iki bin kadar da *bennâyân* ve *'amelenin* de görevlendirilmesi ücretlerin yazılmaması durumuna açıklık getirebilir. İşçiler başkentten geldiğinden ücretlerin kayıtlarda geçmediği varsayılabilir. Bir başka cihetten ise tamir edilen yerlerdeki masrafların toplam tutarları belirtildiğinden usta ve işçilere ödenen ücretler de bunlara dahil edilmiş olabilir.

Kayıtlardan yola çıkarak, yapılan tamiratlar birkaç başlık altında değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi hemen hemen tüm mahallerin (odaların veya koğuşların) “*mahlûtan tecdîd-i sakf kurşunu*” veya kiremitlerinin tamirinin yapıldığı

55 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

56 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 15.

57 Sağlam, 2014, 116-117.

anlaşılmaktadır. İkincisi ise bazı odaların veya duvarların “*külliyen münhedim*” olduğudur. Bu durum sarayın uzun süre terkedilmesinin yanında, H 1164-65 (M 1750-51) yılında vuku bulan depremle de ilgilidir. Haliyle odaların mevcut durumu masrafların da artmasına neden olmuştur. Üçüncüsü ise odaların/koğuşların hem iç hem de dış kısımlarında çalışılmış olmasıdır. İç ve dış kısımlarda yapılan onarımlar sıva ve boya yapılması şeklinde olmuştur.

Bununla birlikte kayıtlar iki bakımdan önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi R. Osman’ın zikrettiği mekân isimleriyle birlikte, belirtmiş olduğu ölçüleri karşılaştırma imkânı sunmasıdır. Mesela R. Osman’ın haremın boyutları için verdiği 240 zirâ‘ uzunluğunda ve 115 zirâ‘ genişliğindeki ölçüler,⁵⁸ kayıtlarda da yaklaşık olarak aynı şekilde verilmektedir.⁵⁹ Ayrıca R. Osman’ın eserinde belirttiği mekân isimlerinin de hemen hemen aynı olduğu söylenebilir.

Kayıtların sunduğu bilgiler bir başka cihetten de kıymeti hâizdir. Bilhassa haremdeki mevcut odaların sayısı hakkında verdiği bilgilerin yanında, bu bilgilerin Avadis Benliyan’ın saray planı ile karşılaştırma imkânı da sunmaktadır. Bilindiği üzere Sarây-ı Cedîd-i Amire’de H 27 Zilhicce 1217 (M 20 Nisan 1803) tarihinde bir keşif yapılmış ve yapılan keşfin tamir keşif defteri hassa mimar Ahmed Nuri Efendi ile Agop Kalfa tarafından tanzim olunmuştur.⁶⁰ Keşfin ehemmiyeti tespitler sırasında hazırlanan ve daha sonra İkinci Ordu kalfası Edirneli Avadis Benliyan tarafından kopyalanan, saraya ait bir planın çizilmesidir. Evvelinde de zikrolunduğu üzere Benliyan tarafından çizilmiş plan günümüze gelemeyen saray yapılarını tanımamız bakımından son derece önemlidir. (Plan 1.) Her ne kadar Benliyan’ın planı ayrıntılı malumat vermese de sarayın mevcut tasvirini yapması bakımından kıymetlidir. Bu bağlamda Benliyan’ın planında göstermiş olduğu mekânlar ile H 1171 (M 1757-58) yılında tamir edilen mekânları karşılaştırma imkânı bulunmaktadır. Plandan anlaşıldığı kadarıyla kayıtlarda zikredilen mahallerin büyük bir kısmı haremın güneyindeki yapılardan müteşekkildir. Mesela kayıtlarda adı geçen baş kadın mahalleri, planda 57 numara ile (Plan 1) gösterilen kadın efendiler dairesi olmalıdır. Planda ayrıntılı malumat verilmeyen bu mahalle ilgili olarak kayıtlarda ayrıntı bulmak mümkündür. Baş kadın mahallinde camlı ve pencereci, ocaklı, dehlizli bir bâb oda, iki kat hademe odası, şirvânî ve iki kat tavan döşemeli dehlizli dört adet hademe odası, iki adet kenîf, bir adet fevkânî oda ve bir adet hamam olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹ Planda zikredilen bir başka yer 57B olarak (Plan 1) belirtilen harem çamaşırıklarıdır. Kayıtlarda baş kadın mahallinde sözü edilen çamaşırılık (*câmeşûy*) burası olmalıdır. Yine planda olmayan bazı yerlerin de isimleri zikredilmektedir. Bunlar; matbah, kiler ve fevkânî oda ve kârgir hamamdır.⁶²

58 Osman, 1989, 86.

59 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 14.

60 Osman, 1989, 113.

61 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 10-11.

62 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 11.

Kayıtlarda sözü edilen yerlerden biri *devletlü efendiler hazerâtleri* dairesinin de Benliyan'ın planında belirtmediği görülmektedir. Ancak kayıtların *dâire-i hazrât-ı müşârun-ılayhimin harem kapısı ittisâlinde mevcû sagîr efendi odasından bahsetmesi*⁶³ tamir edilen diğer odaların da buraya yakın bir yerde olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca eldeki bilgiler *devletlü efendi hazrâtlerinin* kullanımına sunulan mahalde, üç bâb mükemmel oda, iki adet cedîd koğuş, iki bâb hademe koğuşu, hamam ve sagîr efendi odası bulunduğunu göstermektedir.

Kayıtlarda adı geçen kadınlar, kethüdâ kadın ve hazînedârlara ait mahallerin tümü değilse de bir kısmı planda gösterilmektedir. Planda görüleceği üzere 68 numara hazînedâr usta dairesi olarak zikredilmektedir. Ayrıca hazînedâr ustanın bitişiğinde valide sultana, cariyelere ayrılan mekânlar da bulunmaktadır. Kadınlara ve kethüdâ kadına ait yerler de bu kısımda olmalıdır. Adı geçen bu mahalde kadınların kullandığı birden fazla oda ile, hademelerin kullandığı koğuşlar, kethüdâ kadın ve hazînedârlara ait oda ile, koğuş, matbah, kiler, çamaşırlık ve horendeler için oda ve hamam da bulunmaktadır.

Sonuç itibariyle Cemil Paşa'nın emriyle cephaneliğin ateşe verilmesi sonrasında yanan ve ne yazık ki günümüze gelemeyen Edirne'deki Osmanlı sarayının tasvirini ancak dönem kaynakları ve arşiv kayıtlarıyla yapmak mümkündür. Bu anlamda saray hakkında yapılacak bir çalışmada arşiv kayıtları araştırmacılara fazlasıyla imkân sunmaktadır.

63 BOA.D.BŞM.BNE.d.15933, 12.

KAYNAKÇA

- Ahmed Bâdi Efendi (2014), *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C. 1/1, (Yay. Haz. Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu), Edirne: Trakya Üniversitesi Yayını.
- Ayverdi, E. H. (1989), *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481)*, C. III. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü.
- Demir, Ö. (1999), *Belgelerle Sarayı-ı Cedîd-i Âmire-i Edirne*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ebu El-Hac, Rifa'at Ali (2011), *1703 İsyanı Osmanlı Siyasetinin Yapısı*, (Çev. Çağdaş Sümer), İstanbul: Tan Kitabevi Yayınları.
- Eldem, S. H. (1974), *Köşkler ve Kasırlar*, C. II, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî (1999), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, III. Kitap, (Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kazancıgil, R. (1994), *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Osman, Rifat (1989), *Edirne Sarayı*, (Yay. Süheyl Ünver), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özer, M. (2013), Edirne Yeni Saray'ın Avadis Benliyan Tarafından Hazırlanan 1905 Tarihli Vaziyet Planı Hakkında Düşünceler, *14th International Congress of Turkish Art Proceedings*, Paris, 559-566.
- Özer, M. (2017), Osmanlı'nın Kayıp Sarayı- Edirne Devletin Diğer Merkeziydi, *Atlas Tarih Dergisi*, Şubat-Mart, 45, s. 80-81.
- Sağlam, N. (2012), *Ahmed Vâsif Efendi ve Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâ'iku'l-ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı.
- Sayger, C. & Desarnod, A. (1834), *Album d'un voyage en Turquie fait par orde de sa Majesté l'empereur Nicolas I, 1829 et 1930*, Paris: Imprimerie de Firmin Didot Frères.

- Şehsuvaroğlu, H. Y. (1961), Edirne'de Fatih'in Sarayı, *TOK. Belleteni*, S. 232-233, Mayıs-Haziran, 10-11.
- Tosun, M. (2014), Şan-ı Devlet-i Aliyye'yi Korumak ya da Edirne Sarayı'nı Tamir Etmek, *History Studies, International Journal of History*, V. 6, I. 6, 183-194.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988), *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arşiv Kaynakları

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA.]
- Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Evrakı [D.BŞM.] 5477
- Bâb-ı Defteri, Başmuhasebe Bina Eminliği [D.BŞM.BNE.d.]16098, 16136, 15933
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi [TSMA.] D.nr. 9566

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXIX, Sayı: 1 Nisan 2020

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXIX, Issue: 1 April 2020

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics
ESCI
Emerging Sources Citation Index

TR
ULAKBİM
TR DİZİN

DOAJ

Crossref

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Academic
Resource
Index
ResearchBID

SÖBIAD